

POEDERKWASTEN

Peter Knippels

Poederkwast is de Nederlandse naam voor *Haemanthus albiflos*. Bij het zien van de bloeiwijze kan geen andere conclusie worden getrokken dan dat dit een juist gekozen naam is. Deze Nederlandse naam zou ook kunnen worden gebruikt voor de andere *Haemanthus*-soorten en enkele *Scadoxus* -soorten. In dit artikel vraag ik uw aandacht voor deze beide geslachten, de verschillende soorten en het kweken van deze planten.

Tot 1976 werd het geslacht *Scadoxus* tot *Haemanthus* gerekend. In dat jaar verscheen van de hand van Friis en Nordal het vierde en laatste artikel uit de serie 'Studies on the genus *Haemanthus* (*Amaryllidaceae*)' onder de naam 'Division of the genus into *Haemanthus* s.str. and *Scadoxus* with notes on *Haemanthus* s.str.'. In dit artikel komen de auteurs tot een afsplitsing van *Scadoxus* van *Haemanthus* op basis van morfologische eigenschappen en verspreidingsgebied. De morfologische verschillen tussen de twee geslachten betreffen met name het type bol, de bladeren en de bloeiwijze.

Plant *Scadoxus multiflorus* ssp. *katherinae*
Foto's van de schrijver

Het geslacht *Scadoxus* komt voor in bijna geheel tropisch en subtropisch Afrika en op het Arabisch schiereiland. De bollen zijn opgebouwd uit rokken en brengen kruidachtige bladeren voort. De rokken worden gevormd door de onderzijde van de bladeren/bladstelen. Deze bladeren bezitten een duidelijke middennerf. De schutbladeren die de bloemen voor de bloei omhullen verdrogen bij de meeste soorten zodra de eerste bloemen opengaan. In de literatuur wordt ook gesproken over rhizoomachtige uitlopers of bollen. Ik kon me hier niets bij voorstellen totdat ik dit soort uitlopers in het echt zag. Eigenlijk wordt iets eenvoudigs bedoeld: de zijscheuten, die aan de basis van de plant worden gevormd. Zo hadden ze het van mij ook mogen opschrijven. Het verspreidingsgebied van *Haemanthus* is aanzienlijk kleiner dan dat van *Scadoxus*. Het omvat Zuid-Afrika en het zuidelijk deel van Namibië. De bollen van dit geslacht zijn opgebouwd uit schubben die tegenover elkaar staan. De bladeren zijn vaak vlezig en dik, soms succulent en bezitten géén middennerf. De bloemen worden tijdens de bloei omhuld door schutbladeren: de bracteën.

Scadoxus

Scadoxus is beschreven als 'rhizoom of bollen met rhizoomachtige delen vormende planten, met kruidachtige, niet-behaarde

Bloeiwijze van *Scadoxus multiflorus* ssp. *multiflorus*

bladeren met een duidelijke middennerf, voorkomend in tropisch Arabië en Afrika, zover zuidelijk als Namibië en Oost-Kaap' (Friis en Nordal, 1976). Het type soort is *S. multiflorus* (syn. *Haemanthus multiflorus*). *S. multiflorus* is een kruidachtige plant, 15-120 cm hoog met rhizoomachtige bollen, 2-8 lancetvormige tot ovale bladeren met een lengte van 8-45 cm en een breedte van 3-15 cm en een 5-60 cm lange valse stam. De bloeiwijze groeit uit in het groeiseizoen nadat de nieuwe vegetatieve delen zijn uitgegroeid. De 10-200 oranje-rode bloemen staan in een scherm. De onderste helft van de bloembladeren zijn vergroeid tot een bloembuis. De hiervoor aangeduide valse stam wordt gevormd door de bladstelen. De randen van de bladstelen zijn aan elkaar vergroeid en vormen een buis die in het midden hol is. In deze holte groeit telkens de volgende bladsteel. Deze valse stam is kenmerkend voor het geslacht *Scadoxus*. De onderste helft van de zes bloemdekbladeren zijn aan elkaar vergroeid tot een bloembuis. Het onderste deel van de helmdraad is ook vergroeid aan deze bloembuis waardoor het lijkt

Nieuwe scheut *Scadoxus multiflorus* ssp. *katherinae*

alsof de helmdraad op de bloembuis staat. De bovenzijde van de bloemdekbladeren zijn zover naar buiten toe gebogen dat ze bijna in een horizontaal vlak staan.

Van *Scadoxus multiflorus* zijn drie subspecies beschreven: ssp. *katherinae* (syn. *Haemanthus katherinae*), ssp. *multiflorus* (syn. *H. multiflorus*) en ssp. *longitubus* (syn. *H. longitubus*). De belangrijkste verschillen tussen deze drie ondersoorten zijn het groeigebied, de hoogte van de plant, de lengte van de bloembuis en de breedte van de bloemdekbladeren. Ik heb alleen ervaring met het kweken (als liefhebber) van de eerste twee genoemden. Het groeigebied van ssp. *multiflorus* is vrij groot: oostelijk en zuidelijk Afrika. De plant vormt ieder jaar een circa 30 cm hoge valse stam en 4-6 bladeren die in een horizontaal vlak staan. De bloemstengel groeit uit als de vegetatieve delen volledig zijn uitgegroeid en wordt iets hoger dan de bladerkroon. De bloeitijd is mei-juli. Deze bloeiwijze groeit uit naast de valse stam. De bloemen zijn rood van kleur. In vergelijking met die van ssp. *katherinae* zijn de bloemen van deze

ssp. kleiner en meer verfijnd. De bloembuis is 1,5-2 cm lang en de bloemdekbladeren zijn 2,5 mm breed. Aan het begin van de rustperiode (november) sterven de valse stam en de bladeren af. De plant wordt tussen november en april droog, maar wel in de potgrond bewaard. Ik vind *Scadoxus multiflorus* ssp. *multiflorus* een moeilijke plant om te kweken. De plant is gevoelig voor minder gunstige kweekcondities, met name voor te veel water, dit in combinatie met beschadigingen of groeistroornissen. Het eindresultaat is een plant die snel het loodje legt. Ook groeit de plant niet hard. Zo heb ik al een aantal jaren een zaailing staan en ik moet erg veel moeite doen om enige toename in omvang te kunnen ontdekken.

S. multiflorus ssp. *katherinae* kan de grote broer van de ssp. *multiflorus* worden genoemd: de valse stam is hoger (80-120 cm), de bladeren zijn groter en de bloemen zijn groter met een langere bloembuis (2-3 cm) en bredere bloemdekbladeren. Daarnaast staan er aanzienlijk meer bloemen in het scherm: tot zo'n 200 stuks. Als alle bloemen daadwerkelijk bloeien, is sprake van een totale bloeiperiode van een scherm van meer dan anderhalve maand! De bloeiperiode ligt tussen juni en oktober. Opvallend in het bloeigedrag is dat de eerste bloemen al open gaan vóórdat de bloemstengel zijn maximale lengte heeft bereikt. Deze eigenschap is mij alleen bekend bij een ander bolgewas; *Caliphurria korsakoffii* (*Amaryllidaceae*), een nauwe verwant van *Eucharis* uit Zuid-Amerika. Ook in de vegetatieve groei is sprake van een bijzonderheid. De bloemen zijn zelffertil en met wat hulp bij het bestuiven kan jaarlijks een groot aantal zaden worden geoogst. De ervaring heeft geleerd dat de zaden moeten worden geoogst als ze net oranje zijn gekleurd. In de praktijk zal dat in januari-februari zijn. De zaden worden direct schoongemaakt en gezaaid. Bij het zaaien worden de zaden onder een dun laagje potgrond gelegd. Er moet met het zaden van de plant halen niet gewacht

worden totdat de zaden diep oranje zijn en zacht aanvoelen. Wordt dat wel gedaan, dan is het zaad al gekiemd. Het zaad vormt eerst een kiembuis met aan het einde de knop die bol en blad vormt (in die volgorde). Komt deze buis met het knopje in contact met de vrucht, dan sterft de nieuwe scheut direct af. Deze subspecies is een evergreen, de valse stem en de bladeren sterven niet af in de rustperiode. In april-mei groeit jaarlijks de nieuwe scheut uit. Deze scheut ontwikkelt zich in het hart van de plant, dus in het centrum van de bol tussen de rokken en moet zich een weg naar buiten zoeken. Eerst is aan de onderzijde van de oude valse stam een verdikking te zien, later ontstaat er een scheur in de stam waardoor de nieuwe valse stam groeit. De nieuwe scheut groeit rechtop en duwt in zijn groei de oude stam omver, die zal gaan afsterven. Dit is ieder jaar opnieuw een spectaculair gezicht. De plant bereikt 4-5 jaar na het zaaien zijn maximale omvang en zal in dat jaar bloeien. *Scadoxus multiflorus* ssp. *katherinae* is eenvoudig te kweken en stelt wat betreft kweekomstandigheden geen bijzondere eisen. Wat mij betreft een echte aanrader.

De derde *Scadoxus* die ik kweek is *Scadoxus puniceus* (syn. *Haemanthus puniceus*): een plant met zowel *Scadoxus*- als ook *Haemanthus*-kenmerken. De vegetatieve groei lijkt op die van *S. multiflorus* met een circa 50 cm hoge valse stam en 2-7 ovaalvormige bladeren, die bijna in een horizontaal vlak staan. In de rustperiode sterft het vegetatieve deel af. De bloeiwijze lijkt sterk op die van een *Haemanthus*. De bloemen staan in een compact scherm dat tijdens de bloei wordt omhuld door bruine bracteën. De oranje-gele helmknoppen steken duidelijk uit boven de kleine, wit gekleurde bloembladen die rechtop staan. Aan het eind van de rustperiode geeft de plant zelf aan wanneer deze periode ten einde is: de nieuwe scheut loopt uit. De vegetatieve delen en de de bloeiwijze groeien gelijktijdig uit. Als de bladeren bijna geheel zijn uitgegroeid zal de plant gaan bloeien.

Scadoxus puniceus

De bloeiperiode is tussen mei en juli, met name afhankelijk van het moment van start van de nieuwe groei. *Scadoxus puniceus* is een langzame groeier: het kan enige jaren duren om een bloeibare plant op te kweken uit zaad. Het kunstmatig bestuiven geeft een beperkt resultaat. Het percentage bestoven bloemen dat daadwerkelijk zaad vormt ligt onder de 10%. De kans vervolgens dat de zaden kiemen en een plant vormen is ook klein. De plant lijkt zich sneller te vermeerderen via zijscheuten/uitlopers, die in een redelijk aantal worden gevormd net boven de basale plaat van de bol. Het groeigebied van *Scadoxus puniceus* beslaat van noord naar zuid: Ethiopië, Tanzania, Zambia, oostelijk Zimbabwe, Mozambique en de Zuid-Afrikaanse provincies Noord Provincie, Kwazulu-Natal en Oost-Kaap. De nadruk ligt op de meer zuidelijke gelegen kuststroken. De plant komt met name voor in meer vochtige gebieden zoals nabij moerassen, rivieren en dalen waarbij hij veelal in schaduwrijke plaatsen groeit (Nordal en Friis, 1974).

Haemanthus

Het geslacht *Haemanthus* omvat 21 soor-

ten (Snijman, 1984). Hiervan groeien er 15 in het winterregengebied, vijf in het zomerregengebied en één in de tussenliggende zone waarin jaarrond regen valt (of beter: kan vallen). Het zal niemand verwonderen, dat in dit laatste gebied *H. albiflos* groeit; de enige groenblijvende plant van het geslacht. *Haemanthus albiflos* en *H. coccineus* zijn redelijk ingeburgerd onder de liefhebbers. De laatste jaren worden andere soorten met enige regelmaat te koop aangeboden, met name door Zuid-Afrikaanse kwekers en handeleren die zich meer zijn gaan richten op de Europese liefhebbersmarkt.

Hier zouden uitgebreid allerlei soorten kunnen worden beschreven, maar ik wil aandacht besteden aan twee specifieke onderwerpen: het voortbestaan van soorten in de natuur en het vermeerderen van *Haemanthus* soorten.

Bij hen die wel eens een rondreis door Zuid-Afrika hebben gemaakt zal het volgende bekend in de oren klinken. In verschillende delen van Zuid-Afrika heeft het de afgelopen jaren te weinig geregend. Dit in combinatie met een intensief gebruik van het land, lees begrazing door vee of intensief gebruik voor akkerbouw, heeft ertoe geleid dat sommige planten minder voorkomen in dit soort gebieden en zelfs dreigen te verdwijnen. Dit lot is helaas ook beschoren voor een aantal *Haemanthus* soorten, onder andere voor *H. nortieri* (Craib, 1997). Deze soort groeit ten zuidoosten van Vanrhynsdorp. Deze plaats ligt in in het noordelijk gedeelte van de provincie West-Kaap en vormt de zuidelijke begrenzing van de Knervlakte. Met name in winters waarin te weinig neerslag is gevallen eet het vee de bladeren op of worden de planten vertrapt. Daarnaast graven dieren de bollen op om als voedsel te dienen.

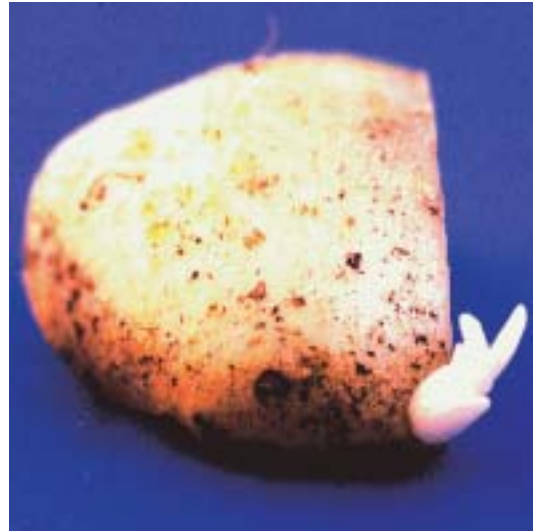
In het voorjaar vallen de bloeiwijzen wederom ten prooi aan het vee om als voedsel te dienen. Er zullen dus weinig zaden worden gevormd en is de aanwas van

Parten *Haemanthus coccineus* met nieuwgevormde planten

het aantal planten door zaailingen beperkt. *H. nortieri* is niet de enige plant die in zijn voortbestaan wordt bedreigd. Bij een ander bolgewas, *Daubenya aurea*, is hier een stokje voor gestoken. Deze plant heeft een klein groeigebied in de omgeving van de plaats Middelpos. Net als bij *H. nortieri* wordt het groeigebied(je) als weidegrond gebruikt en de planten worden door de grazende schapen opgevreten of vertrapt. The Indigenous Bulb Association of South Africa (IBSA) besloot in 1997 een deel van het groeigebied te onttrekken aan het veeteeltgebruik en het te gaan beschermen (Saunders, 2000). In samenwerking met de landeigenaar en het Wereld Natuur Fonds heeft de IBSA een deel van de groeiplaats gekocht en er letterlijk een hek omheen gezet. Dat kon vrij makkelijk, het gaat om een stuk grond van 100 bij 50 meter. Niet groot, maar wel het belangrijkste groeigebied van de plant.

Haemanthus albiflos en *H. coccineus* lenen zich uitstekend voor allerlei vermeer-

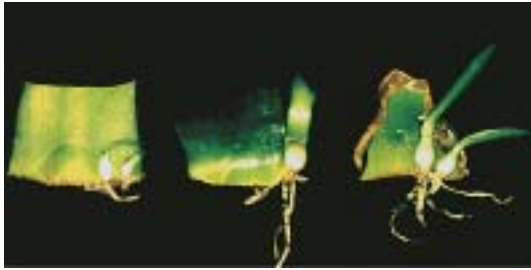

Schub *Haemanthus coccineus* met nieuwgevormde bol, 18 maanden na star

deringsexperimenten. Ik heb in de afgelopen jaren allerlei experimenten met deze cultivars uitgevoerd op het terrein van 'kunstmatige' vermeerderingstechnieken. Hierbij moet gedacht worden aan bladstekken, parteren (bol in parten snijden) en schubben (schubben of boldelen van de plant halen). *H. albiflos* heb ik vermeerderd via bladstekken en parteren van de bol en *H. coccineus* via schubben en parteren (Knippels, 2000).

Uit de uitgevoerde proefjes blijkt dat *Haemanthus albiflos* goed vermeerderd kan worden via bladstekken en parteren. Bij het bladstekken heb ik de bladeren ook nog in parten gesneden. Het protocol voor bladstekken is vrij eenvoudig: snij aan het begin van het groeiseizoen een vorig jaar gevormd blad af en plant deze met de onderzijde ongeveer een centimeter in de grond. Zet de pot op een lichte plek, maar niet in de zon. Aan het eind van het groeiseizoen zullen de eerste kleine planten zichtbaar zijn. Het 'moederblad' ziet er dan nog steeds groen uit. Het oude blad zal pas nog een jaar later volledig verdrogen.

Ik heb allerlei bollen in parten gesneden

Bladstekken *Haemanthus albiflos* met nieuwgevormde planten

om een soort algemeen geldend procedé te ontwikkelen. Zo heb ik behalve in de twee *Haemanthus* soorten het mes gezet in een *Albuca* species, *Lachenalia mathwesii*, *L. unicolor*, *Drimiopsis maculata*, *Eucomis bicolor* en in *Galtonia candicans*. Het is mogelijk gebleken om deze planten, met verschillende mate van succes, te vermeerderen via parteren. Uiteindelijk ben ik gekomen tot het volgende stappenplan:

- meest geschikte vermeerderingsmethode: parteren;
 - beste moment om te vermeerderen: begin van de rustperiode. Voor wintergroei is dit april en voor zomergroei november;
 - duur bewaring in vochtig vermiculiet: (maximaal) 12 weken;
- In deze periode worden de nieuwe bollen gevormd, die in rust gaan tot het volgende groeiseizoen. Zijn er bollen gevormd binnen deze periode, plant deze dan direct uit in de grond.
- verhouding vermiculiet: water 10:1;
 - verhouding vermiculiet: boldelen 1:1;
 - geschikte bewaartemperatuur: 20-25°C;
 - nieuw gevormde bollen met eventueel de oude boldelen uitplanten in vochtig gemaakte grond;
 - de planten neerzetten op een schaduwrijke plaats.

Ik heb nog iets belangrijks geleerd van deze experimenten: niet te 'zuinig' zijn. Neem één of meer goed groeiende, gezonde planten. Wordt uitgegaan van wat minder goed groeiende planten, dan is de kans aannemelijk dat deze het parteren

niet overleven. Ze zijn immers niet gezond genoeg of hebben anderszins een tik opgelopen. Niet voor niets zijn ze niet in hun beste doen.

Ik heb *Haemanthus coccineus* ook geprobeerd te vermeerderen via schubben. Hierbij heb ik schubben van de buitenkant van een volwassen plant afgesneden. Dit afsnijden heb ik gedaan vlak boven de basale plaat. Vervolgens heb ik de schub van boven naar beneden in tweeën gesneden. Het experiment was niet echt succesvol. Na een half jaar waren alle schubdelen op twee na verdroogd. Zo af en toe haalde ik de schubdelen uit de grond om te zien of er nieuwe bolletjes waren gevormd. Pas na 18 maanden (!) was op de twee overgebleven schubdelen een nieuw bolletje met een blaadje te zien. Deze bolletjes groeiden erg langzaam. Vergelijk dit met het parteren. Hierbij waren na twee maanden nieuwe bollen zichtbaar die voorspoedig groeiden en direct een blad vormden.

Literatuur:

Nordal, I. en I. Friis (1974): Studies on the genus *Haemanthus* (Amaryllidaceae) III. A Revision of the sections *Gyaxis* and *Nerissa*. Norwegian Journal of Botany 21, 243-275.

Craib, C. (1997): *Haemanthus nortieri*. Bulletin of The Indigenous Bulb Growers Association of South Africa 46, 12.

Friis I. en I. Nordal (1976): Studies on the genus *Haemanthus* (Amaryllidaceae) IV. Division of the genus into *Haemanthus* s.str. and *Scadoxus* with notes on *Haemanthus* s.str. Norwegian Journal of Botany 23, 63-77.

Knippels P. (2000): Propagation of Specialty Bulbs. *Herbertia* 55, 64-73.

Saunders, R. (2000): The *Daubinya* project. The Bulletin of The Indigenous Bulb Association of South Africa 49, 24-25.

Snijman, D. (1984): A Revision of the genus *Haemanthus* L. (Amaryllidaceae). Journal of South African Botany. Supplementary Volume No. 12.

**Oosterwerf 12,
2804 LZ Gouda.
E-mail: info@bloembol.info**